

Latvijas Valsts
agrārās ekonomikas
institūts

EIROPAS SAVIENĪBA
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS
Eiropas Lauksaimniecības fonds
lauku attīstībai

Atskaite

Lauku attīstības programma 2007-2013

Lauku saimniecību konkurētspējas izmaiņas LAP projektu ietekmē

Atskaiti iesniedza :

.....
Elita Benga
LVAEI Lauku attīstības novērtēšanas nodaļas vadītāja

2015.gads

Saturs

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	3
1. KOPSAVILKUMS.....	4
2. DARBA SATURS	6
3. IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI.....	7
4. IZVĒLĒTĀS METODES.....	9
5. DATU ANALĪZE	11
5.1. Izmaksu un produkcijas attiecību izmaiņas Latvijas un citu ES valstu lauku saimniecībās LAP 2007-2013 darbības laikā	11
5.2. Lauku saimniecību datu analīze dalījumā pa specializācijas un lieluma grupām.....	16
5.3. Atsevišķu izmaksu pozīciju analīze Latvijā un ES valstīs	21
6. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	24
7. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	27
8. PIELIKUMI	28

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

DEFRA – Lielbritānijas Vides, Pārtikas un Lauku departaments (the Department for Environment, Food and Rural Affairs)

EK – Eiropas Komisija

ES – Eiropas Savienība

EUR - eiro

EUROSTAT – ES statistikas birojs

LANN – Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa

LAP 2007-2013 – Latvijas lauku attīstības programma 2007.-2013.gadam

LAP 2014-2020 – Latvijas lauku attīstības programma 2014.-2020.gadam

LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme

LLU – Latvijas Lauksaimniecības Universitāte

LVAEI – Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

LANN – Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa

SI- standarta izlaide

SUDAT – Saimniecību uzskaites datu tīkls (angl. *FADN – Farm Accountancy Data Network*)

1. KOPSAVILKUMS

Darbs ir veikts ar mērķi izpētīt, kā Latvijas lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam (LAP 2007-2013) realizācijas laikā ir mainījusies Latvijas lauku saimniecību ražošanas produktivitāte, kas ir mērīta kā ražošanas izmaksu daļa produkcijas vērtībā; tajā skaitā pa galvenajiem izmaksu veidiem.

Lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšana ir LAP 2007-2013 1.ass mērķis, un šī mērķa sasniegšanai ir atvēlēti aptuveni 35% no Programmas publiskā finansējuma. Novērtēšanas vadlīnijas paredz konkurētspēju vērtēt ar papildus bruto pievienoto vērtību, kā arī darba produktivitātes palielinājumu. Taču nozares pētījumos tiek plaši izmantoti arī citi rādītāji, tajā skaitā ražošanas produktivitāte – produkcijas vērtības attiecība pret izmaksām. Tas ļauj ievērtēt ne tikai darbaspēka, bet arī citu faktoru izmantošanas produktivitāti. Šajā darbā ir analizēts minētais rādītājs, tikai apgrieztā veidā: izmaksas pret produkcijas vērtību, tā dinamika un salīdzinājums pret citām ES valstīm. Rādītājs dod priekšstatu par lauksaimniecības sektora un tās galveno virzienu ražošanas produktivitāti un tās izmaiņām (ņemot vērā subsīdijas), kas raksturo lauku attīstības stratēģisko uzdevumu – samazināt lauksaimniecības atkarību no subsīdijām. Šim nolūkam nepieciešams samazināt izmaksu daļu produkcijas vērtībā. Turklāt rādītājs ērti salīdzināms pa visām ES dalībvalstīm, jo tā aprēķināšanai izmantojami Eurostat dati.

Darba aktualitāte izriet no jau agrākos pētījumos konstatētā, ka Latvijā ir augstākas starppatēriņa izmaksas uz produkcijas vienību nekā ES vidēji, tajā skaitā salīdzinot ar kaimiņvalstīm. Tādēļ ir svarīgi noskaidrot, kas ir mainījies LAP 2007-2013 realizācijas laikā: kādu ietekmi atbalsts ir radījis uz ražošanas izmaksām – vai izmaksas uz produkcijas vienību ir samazinājušās vai palielinājušās, un kādos posmos? Analīze veikta gan sektora, gan atsevišķu galveno saimniecību grupu līmenī, izmantojot SUDAT, un salīdzinot Latvijas un citu ES valstu rādītājus.

Darbā izmantotais rādītājs – izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā – gan neraksturo visus konkurētspējas aspektus un tās komplekso būtību, līdzīgi kā to nespēj raksturot neviens atsevišķi ņemts rādītājs. Taču ekonomiskos pētījumos par vienu no galvenajiem konkurētspējas aspektiem tiek izvirzīta ražošanas produktivitāte, ko raksturo izmaksu un produkcijas vērtības attiecības. Tādēļ arī izvēlēts šāds rādītājs, kas atšķirībā, piemēram, no darba produktivitātes, raksturo ne tikai darba, bet arī visu pārējo resursu izlietošanas efektivitāti.

Darbā pielietotas laika rindu analīzes metodes ar lineāro regresiju, salīdzinošā analīze, analīzes un sintēzes metode, kā arī citas ekonomiskās analīzes metodes.

Galvenie analīzes rezultāti rāda, ka izmaksu attiecība pret produkcijas vērtību joprojām Latvijā saglabājas augsta, pat ar nelielu kāpjošu tendenci; un ņemot dažus tirgus ziņā labvēlīgus gadus (2007. un 2012.gads) izmaksu kopsumma pārsniedz produkcijas vērtību. Starp 27 analizētajām ES dalībvalstīm Latvijas izmaksu īpatsvars ir 5.-8.augstākais. Salīdzinot ar kaimiņvalstīm, Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijā ir lielāks nekā Dānijā, Lietuvā un Polijā, bet līdzīgs kā Igaunijā.

Izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā laikā no 2006. līdz 2014.gadam ir palielinājies piena specializācijas saimniecībās, kā arī mazajās un vidējās saimniecībās (gan absolūti, gan salīdzinājumā ar citām ES valstīm). Šis rādītājs samazinās lielajās saimniecībās un laukaugu specializācijas saimniecībās. Šajās saimniecību grupās novērojama salīdzinošās konkurētspējas uzlabošanās.

Līdz ar to var secināt, ka LAP 2007-2013 darbības laikā mazo un vidējo saimniecību konkurētspējas rādītāji ir pasliktinājušies, bet lielo saimniecību –

uzlabojušies. Tas rada nepieciešamību turpmāk palielināt atbalsta daļu, kas paredzēta mazo un vidējo saimniecību konkurētspējas paaugstināšanai, īpaši ņemot vērā šo saimniecību lomu lauku sociāli ekonomiskās vides veidošanā, tai skaitā nodarbinātībā.

Salīdzinot ar ES vidējiem rādītājiem, Latvijas piena lopkopībā ir ievērojami augstāka enerģijas, lopbarības, mašīnu un ēku uzturēšanas izmaksu, kā arī darbaspēka izmaksu daļa produkcijas vērtībā. Savukārt laukkopībā ievērojami augstākas nekā vidēji citās valstīs ir mēslojuma un enerģijas izmaksas.

Iegūtie rezultāti apstiprina vajadzību īpaši atbalstīt energoefektivitātes celšanu lauku saimniecībās, kā arī lopbarības, mēslojuma un citu tiešo izmaksu samazināšanas pasākumus. Šādi pasākumi ļaus samazināt lauksaimnieku atkarību no subsīdijām un palielināt lauku saimniecību ienākumus.

Ziņojumu sagatavoja Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta (LVAEI) Lauku attīstības novērtēšanas nodaļas (LANN) pētnieki Dr. Oec. A.Vēveris, Mg. J. Hāzners sadarbībā ar Mg.ing. E.Bengu un L.Dambiņu.

2. DARBA SATURS

Darba mērķis ir izpētīt, kā LAP 2007-2013 ieviešanas laikā ir mainījusies Latvijas lauku saimniecību ražošanas produktivitāte, kas ir mērīta kā ražošanas izmaksu daļa produkcijas vērtībā; tajā skaitā pa galvenajiem izmaksu veidiem.

Atbilstoši mērķim ir izvirzīti šādi darba uzdevumi:

- 1) Izpētīt kopējo izmaksu un produkcijas vērtības attiecības izmaiņas Latvijā un citās ES dalībvalstīs LAP 2007-2013 darbības laikā. Datu analīze tiek veikta:
 - a. visam lauksaimniecības sektoram (atbilstoši SUDAT kopas aptvertajam)
 - b. dalījumā pa saimniecību specializācijas veidiem
 - c. dalījumā pa saimniecību ekonomiskā lieluma grupām
- 2) Izpētīt atsevišķu izmaksu pozīciju nozīmīguma izmaiņas, tajā skaitā salīdzinājumā ar ES valstīm, galvenajiem specializācijas veidiem.
- 3) Sagatavot secinājumus par galvenajām tendencēm lauku saimniecību produktivitātē pēc LAP 2007-2013 ieviešanas un ieteikumus lauksaimniecības sektora konkurētspējas uzlabošanai.

Darba analīzes daļā ir 3 apakšnodaļas. Darbs ilustrēts ar 5 attēliem un 7 tabulām, tajā ir 3 pielikumi.

3. IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI

Darba metožu izvēlei, kā arī sākotnējās situācijas aprakstā izmantoti Latvijas un ārvalstu pētījumi par konkurētspēju un tās vērtēšanu, kā arī iepriekš veiktie pētījumi par izmaksu īpatsvaru produkcijas vērtībā un tā dinamiku. Bez tam izmantota publiski piejamā informācija par lauksaimniecības produktu cenām.

Galvenais datu avots, kas izmantots analīzes daļā, ir svērtie jeb standartizētie SUDAT dati.

Lai iegūtu reprezentatīvus rezultātus, izlases apsekojumā iegūtie dati tiek vispārināti uz līdzīgām saimniecībām, izmantojot svarus. Katrai SUDAT iekļautajai saimniecībai ir savs svars, tādējādi iegūtie rezultāti pārstāv visas tās lauku saimniecības, kuru ekonomiskais lielums pārsniedz SUDAT sliekšni: standarta izlaide (SI) vienāda vai lielāka par 4 000 Eur gadā. Latvijā virs SUDAT sliekšņa atrodas 24 000 lauku saimniecību (2014.g.), kas veido ap 30% no visām Latvijā reģistrētām aktīvajām lauku saimniecībām (CSP, 2013). Par pārējām saimniecībām, kuras atrodas zem SUDAT ekonomiskā lieluma sliekšņa, šāda veida dati nav pieejami, tomēr jāpiebilst, ka SUDAT aptvertās saimniecības pārstāv praktiski visu lauksaimniecības komerciālo sektoru: saskaņā ar CSP struktūras apsekojuma datiem, saimniecības, kuras atrodas virs SUDAT sliekšņa, pārstāv 93,5% no kopējās standarta izlaides (SI), apsaimnieko 80% no lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ), un tajās nodarbināti 56% no lauksaimniecībā nodarbināto kopskaita pilna laika vienībās (CSP, 2013). Tas nozīmē, ka šīs kopas analīze sniedz reprezentatīvu priekšstatu par komerciālo lauksaimniecisko ražošanu, taču nesniedz pietiekamu ainu par sociāli ekonomisko situāciju laukos un ienākumiem, ievērojot, ka tā neaptver gandrīz pusi no sektorā nodarbinātajiem.

Analīzei visa lauksaimniecības sektora līmenī, kā arī pa saimniecību grupām, ir izmantoti SUDAT standartizētie rezultāti par 2006.-2014. gadu. Ievērojot, ka Latvijā divi galvenie lauku saimniecību specializācijas virzieni ir laukkopība un piena lopkopība, šie virzieni ir izdalīti atsevišķi. Katrs no tiem ir pietiekami labi pārstāvēts SUDAT, lai varētu veikt reprezentatīvu vērtējumu. Precīzs saimniecību skaits gadu no gada atšķiras, jo daļai saimniecību specializācija mainās. 2008.gada SUDAT kopā ir 327 piena un 274 laukkopības saimniecības. Salīdzinoši daudz ir jauktas specializācijas saimniecību – 151 saimniecība. Cūkkopības un putnkopības, ganāmo mājlopu (bez piena lopkopības) un jauktas lopkopības specializācijas saimniecību ir ap 50, bet pārējo specializācijas veidu pārstāvniecība (tajā skaitā dārzenkopība, ilggadīgās kultūras un jaukta augkopība) nepārsniedz 20, līdz ar to pēdējo minēto grupu dati nav uzskatāmi par pietiekami reprezentatīviem šādai analīzei.

Dati ir analizēti šādām saimniecību grupām:

- 1) visas saimniecības
- 2) laukaugu specializācijas saimniecības
- 3) piena lopkopības saimniecības

Turklāt, veikta analīze saimniecību lieluma grupām atbilstoši SUDAT klasifikācijai.

Lai izvērtētu dažādo LAP 2007-2013 projektu izmantošanas intensitāti dažādās saimniecību lieluma grupās, analīze veikta pa atsevišķām lieluma grupām. Latvijā SUDAT izdala 6 ekonomiskā lieluma grupas atkarībā no saimniecību standarta izlaides:

- 1.grupa: no 4 000 līdz 15 000 EUR
- 2.grupa: no 15 000 līdz 25 000 EUR
- 3.grupa: no 25 000 līdz 50 000 EUR
- 4.grupa: no 50 000 līdz 100 000 EUR

5.grupa: no 100 000 līdz 500 000 EUR

6.grupa: vairāk kā 500 000 EUR.

Lai veiktu Latvijas rezultātu salīdzināšanu ar citām ES valstīm, Latvijas saimniecību izmaksu struktūra un to īpatsvars produkcijas vērtībā ir salīdzināti ar citu ES dalībvalstu datiem, kā arī ES vidējo. Šim nolūkam izmantoti EUROSTAT dati no SUDAT (FADN) datubāzes par visām ES dalībvalstīm. ES dalībvalstu dati ir pieejami par laiku līdz 2012.gadam par visām konkrētā gada dalībvalstīm (līdz 2007.g. – 25 valstis, 2007.-2012.g. – 27 dalībvalstis). Detalizētākam salīdzinājumam izvēlētas Latvijas kaimiņvalstis (Lietuva, Igaunija), kā arī dažas citas valstis, kuru dabiskie apstākļi ir salīdzināmi ar Latviju (Polija, Zviedrija, Dānija, Austrija). Salīdzinājums veikts arī ar visu ES dalībvalstu vidējo līmeni.

Analīzei pieejamā laika perioda ierobežojums rodas sakarā ar to, ka līdz datu ievadīšanai EUROSTAT datu bāzē paiet ilgs laiks, tā rezultātā darba izstrādes laikā informācija tajā pieejama tikai līdz 2012.gadam ieskaitot.

SUDAT sliekšnis katrā ES dalībvalstī var būt atšķirīgs, tādēļ EUROSTAT izmanto neredz atšķirīgu klasifikāciju pa saimniecību lieluma grupām:

1.grupa: no 4 000 līdz 8 000 EUR

2.grupa: no 8 000 līdz 25 000 EUR

No 3. līdz 6.grupai atšķirību ar Latvijas klasifikāciju nav.

Nosacīti tiek pieņemts, ka 1. un 2. lieluma grupu saimniecības tiek uzskatītas par mazajām saimniecībām, 3. un 4.grupa – par vidējām, bet 5. un 6.lieluma grupas – par lielām saimniecībām. Šāds sadalījums izriet no saimniecību darbības apjoma, rakstura un ekonomiskajiem rezultātiem, taču oficiāli SUDAT klasifikācijā tas vairs netiek izmantots.

4. IZVĒLĒTĀS METODES

Konkurētspējas jēdziens pētniecībā tiek plaši izmantots, un tā skaidrojumi mēdz būt atšķirīgi. Konkurētspēja tiek definēta kā individuāla uzņēmuma vai nācijas spēja piedāvāt produktus vietējā vai pasaules tirgū par tādu cenu un kvalitāti, kas ir salīdzināma ar konkurentiem un rada pietiekamu kompensāciju par to radīšanā ieguldītajiem resursiem (Business Dictionary). Šī definīcija norāda uz konkurētspējas relatīvo raksturu (Latruffe, 2010). Tas nozīmē, ka konkurētspējas vērtēšanā liela nozīme ir salīdzinājumam starp dažādām saimniecībām un valstīm, īpaši gadījumos, kad starp tām pastāv tieša konkurence. Minētā definīcija gan nesniedz skaidru priekšstatu par to, kā konkurētspēja ir mērāma, tādēļ zinātniskajā literatūrā tiek izmantoti dažādi rādītāji (Horn, 1985). Tajā pašā laikā, neviens no šiem rādītājiem nespēj pilnībā ietvert konkurētspējas visus aspektus un tās komplekso būtību (Latruffe, 2010), taču samērā vienprātīgi nozares līmenī veikto pētījumu centrā izvirzās produktivitāte. Piemēram, Pauls Krugmans uzskata, ka konkurētspēja ir tikai “skanīgs veids kā pateikt “produktivitāte”” (Aiginger, 2006), un Lielbritānijas Vides, Pārtikas un lauku departaments (DEFRA) secina, ka “pēc būtības, konkurētspēja ir skatāma kā ekonomiskā efektivitāte vai produktivitāte” (DEFRA, 2002).

Savukārt uzņēmuma vai sektora produktivitāte tiek definēta vienkārši kā produkcijas vērtības atiecība pret izmaksām (Coelli u.c., 1998: 2). Šī indeksa vērtība pati par sevi nav informatīva, taču tās izmaiņu temps norāda uz produkcijas vērtības pieaugumu, kas nav saistīts ar izmaksu palielinājumu un tādā veidā tieši parāda, kā ražošanas procesa efektivitāte mainās laika gaitā. Turklāt, produktivitātes rādītāji var tikt salīdzināti starp valstīm, lai novērtētu šo valstu relatīvo konkurētspēju. Abi šie salīdzinājumi ir nozīmīgi, lai novērtētu konkurētspējas līmeni un tā izmaiņas (Irz, Jansik, 2015).

Šāda konkurētspējas mērīšanas metode izvēlēta arī šajā darbā. Ir veikts gan kopējo ražošanas izmaksu, gan starppatēriņa izmaksu salīdzinājums pret saražotās produkcijas vērtību, to analizējot gan laika rindai (2006.-2014.g.), gan salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm. Līdzīgi pētījumi Latvijā ir veikti jau agrāk, pirms LAP 2007-2013 (Vēveris, 2009 u.c.), līdz ar to ir būtiski izvērtēt, vai un kāda ietekme ir bijusi LAP 2007-2013 realizācijai, it īpaši salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm, kuras uzskatāmas par Latvijas lauksaimnieku tiešajiem konkurentiem (Baltijas valstis, Polija, Zviedrija u.c.).

EK vadlīnijās LAP 2007-2013 ietekmes vērtēšanai par konkurētspējas vērtēšanas rādītājiem ir ieteikti darba produktivitāte un papildus bruto pievienotā vērtība. Minētie rādītāji ir saistīti ar šajā darbā lietoto rādītāju, tomēr darba produktivitāte ietver tikai vienu produktivitātes aspektu un vienu resursu, jo produkcijas vērtība tiek attiecināta tikai uz izlieto to darbaspēku. Taču šajā gadījumā, ņemot vērā visas izmaksas, tiek ievērtēta visu resursu izmantošanas efektivitāte.

Darbā pielietotas ekonomiskās analīzes metodes: monogrāfiskā, grafiskā metode, laika rindu analīze, pielietojot lineāro regresiju, salīdzinošā analīze, kā arī analīzes un sintēzes metode. EK vadlīnijas atbalsta ietekmes rādītāju novērtēšanai iesaka pielietot kombinēto PSM un DID metodi, kā arī citas kvazi-eksperimentālā dizaina tehnikas “tīro” atbalsta efektu noteikšanai. (European Community, 2014). Vienlaikus tiek atzīmēts, ka šīm metodēm ir savi trūkumi. Viens no būtiskākajiem trūkumiem ir metožu apgrūtināta pielietojamība, ja nav pieejams pietiekams skaits saimniecisko vienību, kurus var izmantot kā bāzes kopu, uz kuras fona vērtē atbalsta saņēmēju sasniegtos rezultātus. Tādēļ šī darba mērķis nebija novērtēt “tīro” atbalsta

ietekmi konkrētās saimniecībās, bet gan novērtēt konkurētspēju raksturojošas izmaiņas visā lauku saimniecību kopā un tās atsevišķos segmentos. Tādēļ izvēlēta svērto apkopoto rādītāju salīdzinošā analīze.

Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir analizēts gan visām SUDAT atlases kopā ietilpstošajām saimniecībām, gan galvenajām specializācijas grupām. Ievērojot Latvijas lauku saimniecību struktūru, kā arī SUDAT pārstāvniecību, bija iespējams analīzei izdalīt tikai divas specializācijas grupas: laukkopība (ietver graudaugu un rapšu audzēšanu), un piena lopkopība (ietver piena liellopu audzēšanu, bet neietver gaļas liellopus). Taču šīs divas specializācijas grupas ir būtiskākās, lai novērtētu LAP 2007-2013 ietekmi, jo tieši graudu un piena ražošanā tika realizēts visvairāk projektu.

Atsevišķu izmaksu komponentu analīze ir veikta tikai pa specializācijas grupām - laukaugu un piena lopkopības saimniecībām, jo izmaksu struktūra dažādām specializācijām būtiski atšķiras.

Lauksaimniecība ir nozare, kurā liels īpatsvars ir saņemtajām subsīdijām, kuras palielina ieņēmumus. Līdz ar to uzņēmumu faktiskā konkurētspēja ir atkarīga ne tikai no ražošanas produktivitātes, bet arī no saņemto subsīdiju (ES un valsts atbalsta) apmēra un tā daļas produkcijas vērtībā. Tomēr, ņemot vērā, ka viens no LAP 2007-2013 atbalsta mērķiem ir bijis tieši paaugstināt lauksaimniecības uzņēmumu konkurētspēju, samazinot atkarību no subsīdijām, ražošanas konkurētspēja ir nodalāma atsevišķi un tās analīzē saņemtās subsīdijas nebūtu ņemamas vērā. Šī iemesla dēļ gan Latvijas, gan citu valstu produkcijas vērtība ir analizēta bez subsīdijām. Liels subsīdiju īpatsvars produkcijas vērtībā ir drīzāk uzlūkojams kā drauds konkurētspējai, tādēļ šis rādītājs ir aplūkots atsevišķi.

Izmaksu klasifikācija saskaņā ar SUDAT metodiku ir ievietota 1.pielikumā.

5. DATU ANALĪZE

5.1. Izmaksu un produkcijas attiecību izmaiņas Latvijas un citu ES valstu lauku saimniecībās LAP 2007-2013 darbības laikā

5.1.1. Īss situācijas raksturojums pirms LAP 2007-2013 ieviešanas

Latvijas lauku saimniecību produktivitātes izvērtējums salīdzinājumā ar citu ES valstu lauku saimniecībām, pielietojot līdzīgu metodiku, ir veikts arī iepriekš, tādēļ agrāk iegūtie rezultāti ir salīdzināmi ar tagadējiem. Detalizēts pētījums tika veikts, izmantojot 2006. gada SUDAT datus, kad jau izpaudās ES pirmsiestāšanās fondu, tiešmaksājumu un LAP 2004-2006 ietekme, bet vēl nebija sākusies LAP 2007-2013. Salīdzinot izmaksu līmeni Latvijā un 15 citās ES valstīs, tika secināts, ka uz vienu ekonomiskā lieluma vienību Latvijā bija krietni augstāks izmaksu līmenis. Latvijā tas par 71% pārsniedza visu valstu vidējo rādītāju, turklāt šis rādītājs kopš 2004. gada pieauga par 14 procentpunktiem. Aplūkojot starppatēriņa īpatsvaru izlaides vērtībā (bez subsīdijām), tas Latvijā 2006. gadā sasniedza 76%, savukārt citās ES valstīs vidēji 64%. Augstāks nekā Latvijā tas bija tikai Somijā, Slovākijā, Zviedrijā un Čehijā. Tas norāda uz augstu absolūto izmaksu līmeni Latvijā.

Analizējot izmaksu struktūru, tika noskaidrots, ka Latvijā lielāks ir tiešo izmaksu īpatsvars – tās veido 45,5% no visu izmaksu vērtības, savukārt citās valstīs – tikai 37,6%. Pastāvīgo izmaksu (*overheads*) īpatsvars Latvijā ir līdzīgs kā vidēji citur – 28%, savukārt mazāku daļu izmaksu struktūrā veidoja nolietojums (13% pret 16,5%) un procentu maksājumi, bet darba algas – lielāku daļu (10,3% pret 8,8%). Tas norāda uz mazāku kapitāla, bet lielāku – darba ietilpību Latvijas saimniecībās.

Ievērojami augstāks īpatsvars nekā citās valstīs Latvijā ir lopbarības izmaksām, turklāt tieši ganāmajiem mājlopiem – 16,6% no visām izmaksām Latvijā pret 8,8% vidēji citur. Tiesa, Igaunijā un Lietuvā to īpatsvars ir vēl lielāks – 21 un 17%. Tas liek domāt par tehnoloģiju ietekmi uz minētajām izmaksām. Tāpat neparasti augsts ir enerģijas izmaksu īpatsvars, kas teju divreiz pārsniedz vidējo – 13,6% pret 7,3% (1.attēls). Tik augsts enerģijas izmaksu īpatsvars nav nevienā citā aplūkotajā valstī.

Vidējo līmeni pārsniedz ne tikai pieminētās, bet arī mēslojuma un sēklas izmaksas. Vairāk tas izpaužas laukaugu specializācijā, kur šīs izmaksas ir arī nozīmīgākas. Mēslojuma izmaksas Latvijā šajā specializācijā veido 13,5% no kopējām, savukārt citur – tikai 9,5%. Sēklas materiāla izmaksas – attiecīgi 9,1 un 6,5%.

Piena ražošanas saimniecībās lielākāskās bija lopbarības izmaksas, jo tās Latvijā veidoja 38% no visām, turpretī citās valstīs – vidēji tikai 23,5% (vēl vairāk ir Lietuvā – 41%). Savukārt cūkkopības un putnkopības saimniecībās lopbarības patēriņš ir salīdzinoši efektīvāks – 45% izmaksu struktūrā Latvijā pret 53% vidēji, bet daudz vairāk tika izmaksāts algās – Latvijā 17%, savukārt citās valstīs – 5,5% no izmaksu kopsummas.

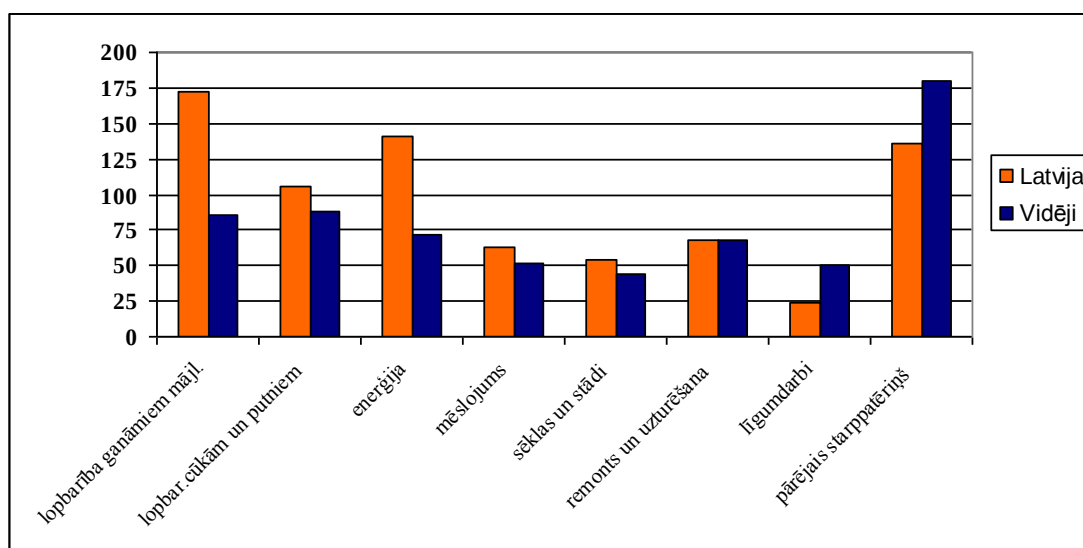
Īpaši liela problēma Latvijas saimniecībās bija augstās enerģijas izmaksas, jo to īpatsvars laukkopības un piena saimniecībās pārsniedz vidējo pat divas un vairākas reizes, bet cūkkopības saimniecībās – par 60%.

Savukārt līgumdarbu (lauksaimniecības pakalpojumu) īpatsvars Latvijā bija ievērojami mazāks nekā citviet.

Aplūkojot kopējo izmaksu īpatsvaru produkcijas izlaidē, atklājās, ka Latvijā tas divu gadu laikā palielinājies (par sešiem procentpunktiem) un 2006. gadā izmaksu

vērtība pārsniegusi produkcijas vērtību par 4%. Tādējādi arī Latvija 2006. gadā kļuvusi par valsti, kurā ienākumi lauksaimniecībā kopumā tiek gūti tikai ar subsīdiu palīdzību. No aplūkotajām valstīm efektīvākās šajā ziņā bija Polija un Beļģija, kurās izmaksas veido tikai 80% no produkcijas vērtības, bet augstākais to īpatsvars bija Slovākijā un Somijā – attiecīgi 156 un 135% (Slovākijā tas strauji kāpis pēdējo divu gadu laikā). Salīdzinoši efektīva ir arī Lietuva (94%), bet Igaunijā līmenis ir līdzīgs kā Latvijā. Visās analizētajās valstīs vidēji izmaksas veido 97% no izlaides vērtības.

Produkcijas izmaksu īpatsvars Latvijā pārsniedz citu valstu vidējo visās aplūkotajās specializācijās. Mazāka atšķirība ir piena saimniecībās (100% Latvijā pret 95,3% vidēji), taču laukkopībā tā sasniedz 111,6% pret 103%, savukārt cūkkopībā un putnkopībā – 99,3% pret 88,5%.

5.1.attēls. Nozīmīgāko izmaksu līmenis uz 1000 eiro izlaides vērtību Latvijā un aplūkoto ES valstu grupā vidēji 2006. gadā (EUR)

Datu avots: autora aprēķini, izmantojot Eurostat datus

Veiktie aprēķini (skat.1. attēlu) parāda, ka vislielākie izmaksu zudumi saistīti ar lopbarības (īpaši ganāmajiem mājlopiem) un energoresursu izmantošanu. Šo divu resursu izmaksas uz produkcijas vienību divas reizes pārsniedz citu valstu vidējos rādītājus. Arī, rēķinot uz nosacīto mājlopu vienību, lopbarības izmaksas Latvijā par 40% pārsniedz citu valstu līmeni (ieskaitot barību cūkām un putniem). Mēslošanas līdzekļu un sēklas izmaksas ir par 20% lielākas nekā citur, taču pārējo resursu un pakalpojumu patēriņā būtisku atšķirību nav. Daļu no tiem izmanto pat mazāk, piemēram, līgumdarbus. Pēdējais gan norāda, ka Latvijā mazāka daļa lauksaimieku izmanto tehnikas un cita veida pakalpojumus nekā citās ES valstīs.

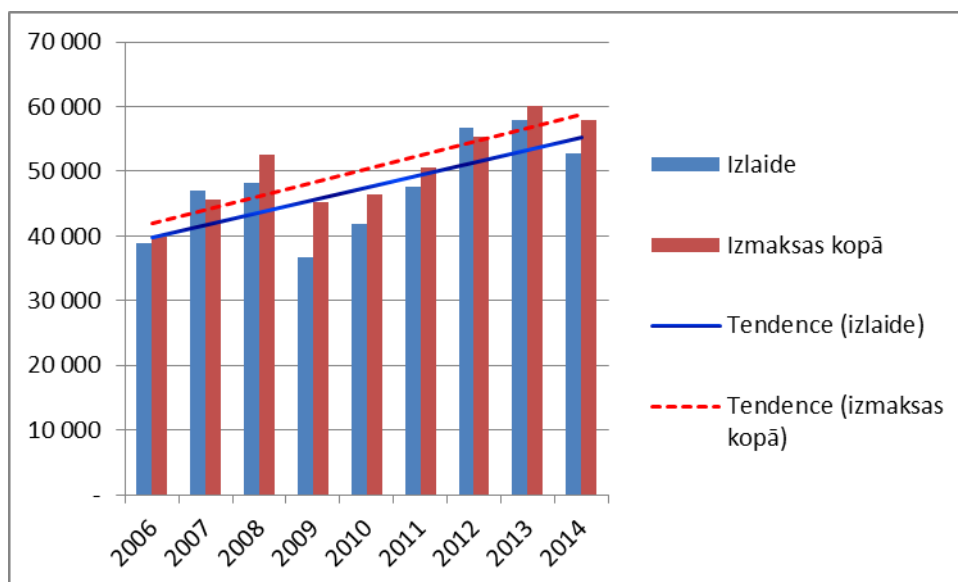
Lopbarības un energoresursu relatīvi augsto izmaksu dēļ provizorisks zaudējumi (neiegūtā peļņa) visās Latvijas SUDAT saimniecībās 2006.gadā tika lēsti ap 10% no izlaides vērtības un 22% no neto pievienotās vērtības (jeb 3570 EUR gadā vidēji vienā saimniecībā). Darbā secināts, ka šo zaudējumu novēršana būtiski tuvinātu Latvijas saimniecību ienākumus ES vidējam līmenim. Turklāt, kā rāda analīzes rezultāti, pastāv rezerves arī citu resursu (sēkla, mēslojums) efektīvākai izmantošanai (Vēveris, 2009).

Savukārt pirms dažiem gadiem veiktais pētījums “Latvijas pārtikas nozares konkurētspējas rādītāju salīdzinošā analīze” (LLU, 2013), kurā ir pētīta pārtikas rūpniecības konkurētspēja un to ietekmējošie faktori, liek secināt, ka lauksaimniecības

nozares konkurētspēja ir cieši saistīta ar pārtikas rūpniecības attīstību Latvijā, jo pētījumā secināts, ka no 7 analizētajiem Latvijas pārtikas pārstrādes sektoriem augsta konkurētspēja ir vienīgi dzērienu ražošanai (1.vieta piecu valstu grupā), bet pārējie sektori – piena pārstrāde, gaļas pārstrāde, augļu un dārzeņu pārstrāde, graudu un miltu sektors, miltu konditoreja un cukura konditoreja – ieņem tikai 4.vietu starp piecām darbā aplūkotajām valstīm (Latvija, Lietuva, Igaunija, Polija, Krievija).

5.1.2. Latvijas lauku saimniecību vidējo rezultātu analīze laikā no 2006.-2014.g. un salīdzinājums ar ES valstīm

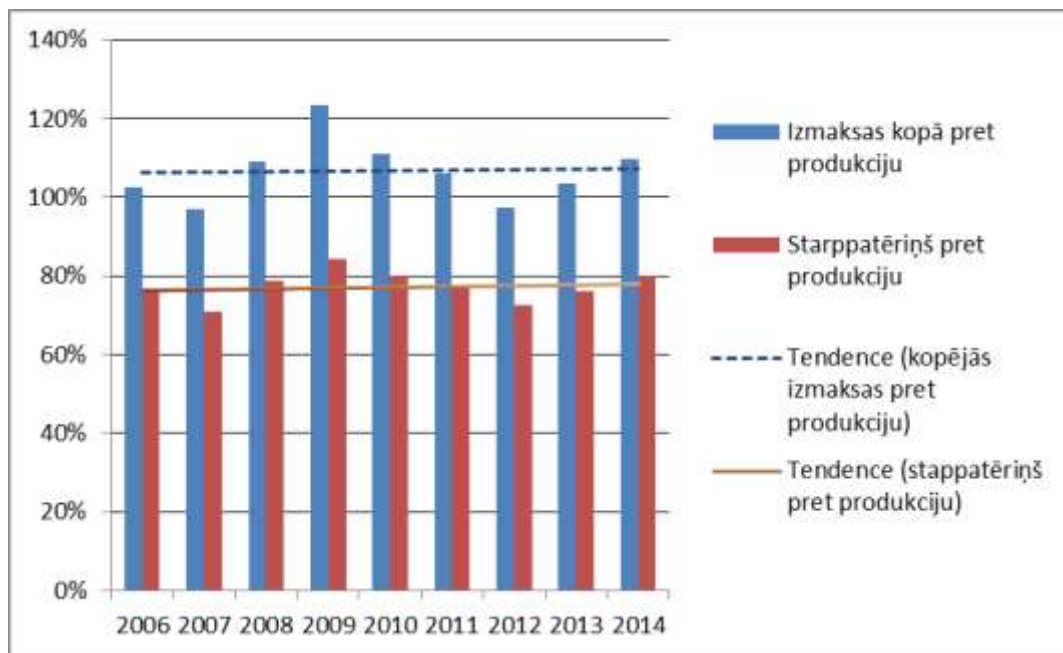
Laikā no 2006.līdz 2014.gadam Latvijas vidējās lauku saimniecības saimniekošanas apjoms ir palielinājies. Vidējā svērtā produkcijas vērtība (izlaide) vienā SUDAT saimniecībā palielinājās no 38,9 tūkst.EUR 2006.gadā līdz 58,0 tūkst.EUR 2013.gadā. Pēc tam 2014.gadā tā samazinājās - līdz 52,7 tūkst.EUR. Ikgadējās svārstības galvenokārt ir saistītas ar tirgus situāciju attiecīgajā gadā (graudaugu, piena un citu produktu cenas). Tomēr pamattendence rāda, ka produkcijas vērtība vidēji palielinās par 4,4% gadā. Gandrīz proporcionāli palielinās arī kopējo izmaksu vērtība, un, kā rāda pamattendence, izmaksu vidējais palielinājums ir nedaudz straujāks (par 4,5% gadā) (5.2.attēls).

5.2.attēls. Produkcijas izlaides un kopējo izmaksu dinamika vidēji vienā Latvijas SUDAT saimniecībā 2006.-2014.g. (EUR)

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

Attiecinot visas SUDAT saimniecību kopas izmaksas pret produkcijas vērtību (bez subsīdijām), iegūstam, ka visā laika posmā no 2006. līdz 2014.gadam, izņemot divus gadus, kuros bija īpaši labvēlīga tirgus situācija, kopējās izmaksas Latvijas lauksaimniecībā pārsniedz produkcijas vērtību. Tas nozīmē, ka jebkādos ienākumus vidēji valstī lauku saimniecībās spēj nodrošināt tikai subsīdijas (atsevišķās saimniecībās, protams, situācija var būtiski atšķirties). Kaut arī izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā pa gadiem ir atšķirīgs (5.3.attēls), tomēr to galvenokārt noteica attiecīgā gada tirgus situācija, bet pamattendence rāda, ka ilgtermiņā minētais īpatsvars saglabājas gandrīz nemainīgs, ar tendenci nedaudz palielināties (īpaši starptatēriņa izmaksas).

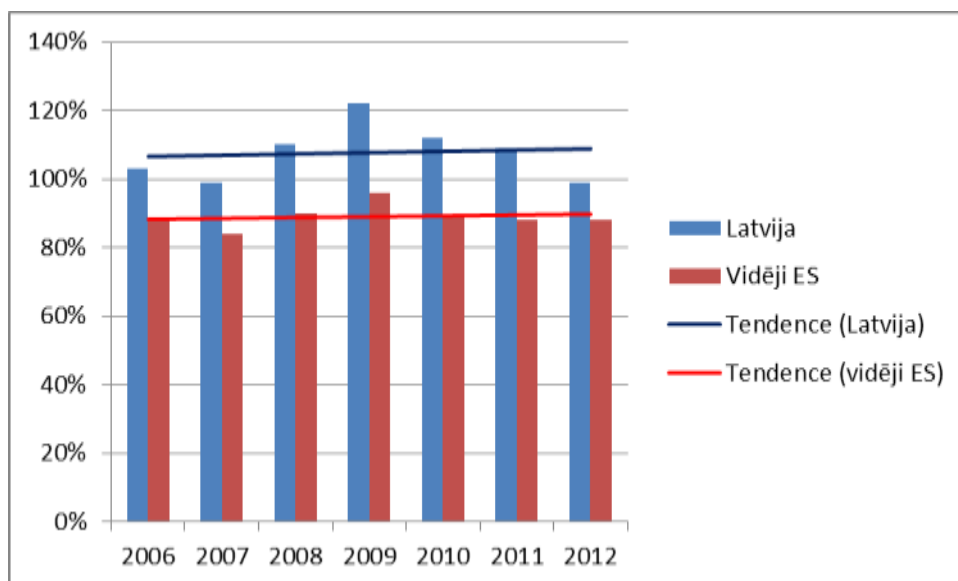

5.3.attēls. Kopējo izmaksu un starppatēriņa izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā vidēji Latvijas SUDAT saimniecībās 2006.-2014.g.(%)

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

Salīdzinot šos datus ar citu ES valstu rādītājiem (5.4. attēls un 1.pielikums), redzams, ka Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir viens no augstākajiem starp visām ES valstīm. Visā pārskata periodā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā Latvijā par 11-26 procentpunktiem pārsniedz ES vidējo. Mazākā starpība bija 2012.gadā, kad Latvijā bija labvēlīgas cenas un augstas ražas, bet lielākā – 2009.gadā, kad tirgus situācija bija īpaši nelabvēlīga. Turklāt, ja 2006.-2007. gados Latvijā bija aptuveni 8.-10.augstākais izmaksu īpatsvars, tad 2011.gadā tas bija jau 5.augstākais. Augstāks nekā Latvijā tas bija tikai Somijā (132%), Slovākijā, Zviedrijā un Čehijā. Savukārt 2012.gadā, kas bija īpaši veiksmīgs Latvijas graudkopjiem, Latvija šajā salīdzinājumā ieņēma 8.vietu (bez minētajām valstīm vēl aiz Luksemburgas, Igaunijas un Slovēnijas). Sakarā ar to, ka Eurostat dati tiek publicēti ar vairāku gadu nobīdi, darba izstrādes laikā jaunākie pieejamie ir tikai 2012.gada rezultāti, tādēļ nevaram spriest par citu valstu rādītājiem kopš 2013.gada. Tomēr, tā kā Latvijas rezultāti pēdējos gados neuzlabojās (izmaksu īpatsvars palielinājās), ir pamats domāt, ka arī Latvijas vieta citu ES valstu vidū nebūs uzlabojusies. Līdzšinējā tendence ir, ka gados ar augstāku izmaksu īpatsvaru Latvijas situācija pasliktinās arī relatīvi pret vairumu citu valstu.

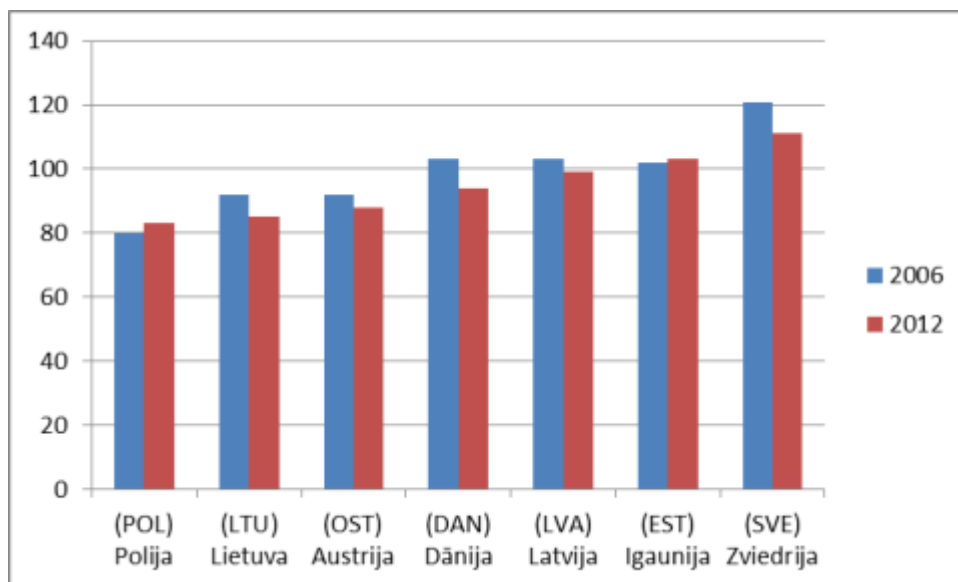
Kopā ES valstīs vidējais izmaksu īpatsvars veido 88% no produkcijas vērtības, un ir stabils (tieši šāds rādītājs bija arī 2006.gadā); tātad produkcijas vērtība nozīmīgi pārsniedz izmaksas. Līdz ar to Latvijas lauksaimniecības atkarība no subsīdijām ir daudz lielāka nekā ES kopumā.

5.4.attēls. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā Latvijā un vidēji ES 2006.-2012.g.(%)

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Ja salīdzinām Latvijas rādītājus ar tām valstīm, kurās nosacījumi lauksaimniecībai ir vērtējami kā salīdzinoši tuvāki Latvijai (5.5.attēls), redzams ka Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijā jeb ražošanas produktivitāte ir līdzīga kā Igaunijā, atpaliek no Dānijas, Austrijas, Lietuvas un Polijas, bet apsteidz Zviedriju. Pie tam, šajā laika posmā izmaksu īpatsvars Zviedrijā, Dānijā un Lietuvā ir būtiski samazinājies (par 7-10 procentpunktiem), kas liecina par pozitīvām tendencēm šo valstu konkurētspējā. Arī Latvijā šajā periodā izmaksu īpatsvars ir samazinājies, tomēr mazākā mērā - par 4 procentpunktiem.

5.5.attēls. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā Latvijā un atsevišķās ES valstīs (2006. un 2012.g., %)

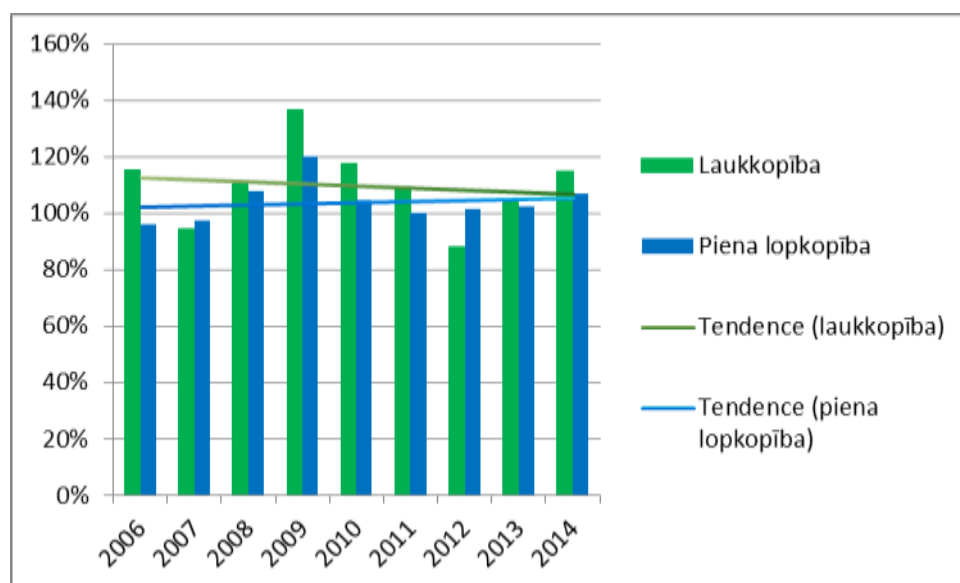
Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Tuvāka analīze ir veikta detalizētākā saimniecību dalījumā (pa specializācijām un lieluma grupām).

5.2. Lauku saimniecību datu analīze dalījumā pa specializācijas un lieluma grupām

5.2.1. Produktivitātes un tās dinamikas analīze pa saimniecību specializācijām

Galvenās specializācijas veidi Latvijas lauksaimniecībā ir laukaugu un piena ražošana. Tieši šīs nozares ir saņēmušas lielāko daļu LAP 2007-2013 atbalsta pasākumā “Lauku saimniecību modernizācija” (attieciņi 44% un 33% no attiecināmajām izmaksām). Tādēļ būtiskākās tendences šo nozaru pārstāvētajās saimniecībās ir analizētas atsevišķi. Kopējo izmaksu dinamika tajās ir attēlota 5.6.attēlā.

5.6.attēls. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā vidēji laukkopības un piena lopkopības saimniecībās 2006.-2014.g.

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

No 5.6. un 5.4. attēlu datiem izriet, ka laukkopības saimniecībās kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir lielāks nekā vidēji visās saimniecībās: 2014.gadā tas bija 115%, turpretī visās saimniecībās 110%. Tomēr lineārā tendence rāda, ka izmaksu daļa samazinās. Tiesa gan, dati ir ļoti mainīgi pa gadiem, un salīdzinot minētās svārstības ar graudu un piena cenu izmaiņām (Zorgenfreija, 2013), var secināt, ka tieši produktu cenu svārstības ir galvenais faktors, kas nosaka 5.6.attēlā redzamās izmaksu īpatsvara atšķirības pa gadiem.

Tomēr ir arī citi faktori, kas nosaka izmaksu un produkcijas vērtības attiecības, turklāt abu šo specializāciju saimniecībās ir atšķirīga gan rādītāja izmaiņu tendence, gan svārstību amplitūda. Redzams, ka laikā no 2012.līdz 2014.gadam (kad graudu cenas būtiski samazinājās), izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir palielinājies par 28 procentpunktiem: no 88% līdz 115%. Tas liecina, ka laukkopība ir samērā riskanta nozare un tās produktivitāte ir ļoti atkarīga no situācijas globālajos tirgos un iegūtajām ražām (kuras mēdz būt svārstīgas), jo 2007. un 2012.gadā pie augstām graudu cenām nozare bija produktīvāka nekā citas, 2008. un 2013.gadā (pie vidējām graudu cenām un ražības) līdzīga kā vidēji sektorā, bet pārējos gados, kuri bija raksturīgi vai nu ar zemām graudu cenām vai zemu ražību (2006., 2010. un 2011.g.), graudkopības

saimniecībās izmaksu īpatsvars bija ievērojami augstāks nekā vidēji lauku saimniecībās.

Piena lopkopības saimniecībās izmaksu īpatsvars ir nedaudz mazāks kā laukkopībā un arī mazāks nekā vidēji visās saimniecībās (2014.gadā attiecīgi 107%, 115% un 110%), turklāt ikgadējās svārstības ir daudz mazākas. Taču atšķirībā no laukkopības, piena nozarē izmaksu īpatsvaram ir raksturīgi palielināties (kā to rāda pamattendence). Vienīgi 2006. un 2007. gados tas bija zem 100%, tad līdz ar piena cenu kritumu strauji palielinājās, maksimumu sasniedzot 2009.gadā (120% no produkcijas vērtības), bet 2010.-2013.gados turoties aptuveni vienā līmenī (100-104% no produkcijas vērtības). Šāda situācija saimniecībām nodrošināja peļņu, ņemot vērā ievērojamos atbalsta maksājumus, kuri piena lopkopības saimniecībās veido aptuveni trešdaļu no produkcijas vērtības. Savukārt 2014.gadā izmaksu īpatsvars palielinājās līdz 107% no produkcijas vērtības (par 5 procentpunktiem), kas atbilst vidējās piena cenas samazinājumam par 5%. Piena krīzes iespaids vēl 2014.gada rezultātos pilnībā neizpaužās, jo gada pirmajā pusē piena iepirkuma cena bija augstāka nekā 2013.gadā.

No minēto nozaru salīdzinājuma var secināt, ka laikā līdz 2011.gadam kopumā piena ražošana bija izmaksu ziņā efektīvāka nekā laukkopība (mazāks izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā), taču vēlākajos gados tendence ir mainījusies un izmaksu īpatsvars abās nozarēs gandrīz izlīdzinājies. Te jāpiebilst, ka SUDAT saimniecību grupā ieguldījumu atbalsts piena lopkopības saimniecībās bijis pat lielāks nekā laukkopības saimniecībās (attiecīgi 6,1% pret 5,2% no produkcijas vērtības laika posmā no 2006.-2014.g.). Arī visu subsīdiu un valsts atbalsta īpatsvars produkcijas vērtībā piena saimniecībās ir augstāks nekā laukkopībā (36,6% pret 32,2%). Visu specializācijas veidu saimniecību vidējie rādītāji atrodas pa vidu šīm divām nozarēm: kopējo subsīdiu īpatsvars produkcijas vērtībā ir 33,6%, tajā skaitā ieguldījuma subsīdiu – 5,6%.

Salīdzinot aprakstītās tendences Latvijas laukkopības un piena lopkopības saimniecībās ar citu ES vastu attiecīgajiem sektoriem (5.1.tabula), redzams, ka piena saimniecībās tendences Latvijā un ES sakrīt – izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā laikā no 2006. līdz 2012.gadam palielinājies gandrīz visās tabulā iekļautajās valstīs, izņemot Zviedriju un Igauniju, kurās tas ir visaugstākais.

5.1.tabula. Kopējās izmaksas pret produkcijas vērtību (procentos) Latvijā, ES vidēji un atsevišķās valstīs 2006.-2012.g. laukkopības un piena saimniecībās

	Laukkopības saimniecības		Piena saimniecības	
	2007	2012	2006	2012
ES vidēji	82	85	89	92
Latvija	94	89	99	105
Lietuva	67	77	82	90
Igaunija	76	94	108	108
Austrija	83	85	86	89
Dānija	103	78	102	108
Polija	73	80	70	77
Zviedrija	94	103	114	111

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Starp septiņām izdalītajām valstīm Latvijas rezultāts ir pa vidu – tas nozīmē, ka Latvijas piena saimniecību produktivitāte šajā reģionā atrodas aptuveni vidējā līmenī, lai arī būtiski atpaliek no visu ES dalībvalstu vidējā rādītāja.

Savukārt laukropības saimniecībās (par sākuma gadu pieņemts 2007.gads, jo tajā salīdzinot ar 2006.gadu laukaugu izaudzēšanas apstākļi un tirgus situācija ir ievērojami tuvāki 2012.gadam), tendences ir atšķirīgas: Latvija ir viena no tikai deviņām ES dalībvalstīm, kurās starp 2007. un 2012.gadu izmaksu īpatsvars ir samazinājies. Turklāt 2012.gadā šis rādītājs daudz neatšķīrās no visu ES valstu vidējā.

Jāpiebilst, ka visos iepriekšējos gados starpība starp Latvijas un ES vidējo rādītāju bija ievērojama, 2009.gadā sasniedzot pat gandrīz 30 procentpunktus. Kopumā Latvijas graudu sektors produktivitātes ziņā atpaliek no Lietuvas, Polijas, Dānijas un Austrijas, un vairākus gadus arī no Igaunijas. No pārskatā iekļautajām valstīm savu produktivitāti būtiski uzlabojušas Dānijas graudu saimniecības, kurām no 2006.līdz 2009.gadam izmaksas stabili pārsniedza produkcijas vērtību, bet kopš 2010.gada tās ir būtiski mazākas.

No veiktās analīzes var secināt, ka Latvijas graudu ražošanas sektors LAP 2007-2013 darbības laikā ir kļuvis salīdzinoši konkurētspējīgāks ES līmenī, tomēr līdz vidējam līmenim vēl tālu, un izņemot atsevišķus veiksmīgus gadus, visu izmaksu segšana un peļņa šajā nozarē tiek nodrošināta tikai ar subsīdiu palīdzību.

5.2.2. Produktivitātes un tās dinamikas analīze saimniecību ekonomiskā lieluma grupās

Ņemot vērā atšķirīgās attīstības tendences dažāda lieluma Latvijas saimniecībās (tajā skaitā, mazo saimniecību skaita straujš sarukums situācijā, kad tajās joprojām ir iesaistīti lielākā daļa lauksaimniecībā nodarbināto), viens no darba uzdevumiem ir izpētīt produktivitātes un tās izmaiņu atšķirības dažāda lieluma lauku saimniecībās. Salīdzinot izmaksu un produkcijas attiecību visu ekonomiskā lieluma grupu SUDAT saimniecībās (no 1.līdz 6.lieluma grupai atbilstoši SUDAT klasifikācijai). Atklājas, ka izmaksu pieauguma tendence nozīmīgāk izpaužas mazo saimniecību grupās – ar SI līdz 50 000 EUR. Ja 2006.gadā visās saimniecību grupās līdz SI 50 000 EUR izmaksas nepārsniedza produkcijas vērtību, turklāt bija daudz mazākas attiecībā pret produkcijas vērtību nekā lielāko saimniecību grupās, tad 2014.gadā vienīgi vismazāko saimniecību grupā izmaksu īpatsvars joprojām ir zemākais (104% no produkcijas vērtības), taču 100% sliekšnis tiek pārsniegts visās grupās. Visstraujāk izmaksas pret produkcijas vērtību ir pieaugušas vidēji mazo saimniecību grupā (SI no 25 000 līdz 50 000 EUR): no 100% 2006.gadā līdz 120% 2014.gadā. Savukārt vienīgā grupa, kurā izmaksas kļuvušas relatīvi mazākas, ir otra lielākā saimniecību grupa (SI no 100 000 līdz 500 000 EUR): šeit izmaksu īpatsvars pret produkcijas vērtību samazinājies no 112% līdz 109% (5.2.tabula).

Šādas izmaiņas norāda, ka salīdzinoši neizdevīgāka produkcijas ražošana kļūst tieši mazajās saimniecībās (ieskaitot vidējās, ar ekonomisko lielumu līdz 50 000 EUR standarta izlaides). Tas sekmē ražošanas koncentrēšanos, taču vienlaikus rada darbaspēka aizplūšanu no lauksaimniecības, ņemot vērā nodarbinātības koncentrēšanos mazajās saimniecībās (saskaņā ar CSP 2010.gada datiem, 73% no lauksaimniecības nodarbinātības dod mazās saimniecības ar ekonomisko lielumu līdz 15 000 EUR).

5.2.tabula. Kopējās izmaksas pret produkcijas vērtību dalījumā pa saimniecību lieluma grupām 2006.-2014.g. (procentos)

SI grupa (000 EUR)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vidēji	103	97	109	123	111	106	97	104	110
4 līdz 15	92	93	106	114	105	99	103	99	104
15 līdz 25	100	101	114	115	107	111	106	103	111
25 līdz 50	100	95	112	126	108	105	100	112	120
50 līdz 100	108	96	111	134	114	108	95	108	112
100 līdz 500	112	99	112	132	114	109	93	103	109
virs 500	106	100	106	119	113	107	98	104	112

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

Jāpiebilst, ka ieguldījumu subsīdiu intensitātes dinamikas analīze aplūkotojās lieluma grupās rāda, ka pārskata periodā notikusi būtiska atbalsta maksājumu pārdale par sliktu mazajām saimniecībām (5.3.tabula). Ja 2006.-2007.gados (būtībā pirms LAP 2007-2013 darbības sākuma) ieguldījumi mazajās saimniecībās tika atbalstīti pat relatīvi vairāk kā lielajās (attiecinot uz saražotās produkcijas vienību), tad sākot ar 2009.gadu stāvoklis būtiski mainījās. Kopš 2013.gada investīciju atbalsta intensitāte ir būtiski samazinājusies visās grupās, turklāt mazajās un vidējās saimniecībās 2014.gadā tā samazinājusies gandrīz līdz nullei.

5.3.tabula. Ieguldījuma subsīdiu īpatsvars produkcijas vērtībā saimniecību lieluma grupās 2006.-2014.g. (procentos)

SI grupa (000 EUR)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vidēji	7	6	5	5	4	8	9	4	3
4 līdz 15	10	9	6	2	1	5	6	0	1
15 līdz 25	9	13	8	7	2	3	6	2	0
25 līdz 50	6	6	9	3	4	9	9	6	1
50 līdz 100	8	5	10	6	4	9	6	3	3
100 līdz 500	5	4	4	7	7	10	8	4	3
virs 500	5	1	1	5	3	10	14	5	3

Avots: Autoru aprēķins no SUDAT datiem

Lai noskaidrotu, vai produktivitātes izmaiņu tendences citās ES valstīs ir līdzīgas vai atšķirīgas salīdzinot ar Latviju, ir apkopoti visu ES valstu dati dalījumā pa saimniecību lieluma grupām. Dati par ES vidējo līmeni, kā arī Latviju un sešām citām dalībvalstīm pirmo trīs grupu saimniecībās (mazās un vidējās saimniecības līdz 50 000 EUR standarta izlaides) ir apkopoti 5.4.tabulā.

Pirmā grupa (ar SI no 2 līdz 8 tūkst.EUR) būtībā ietver pašpatēriņa saimniecības. Pie tam, ES klasifikācijā sliekšnis nedaudz atšķiras no Latvijas: ja Latvijā 1.grupa ir no 2 līdz 15 tūkst.EUR, tad ES – no 2 līdz 8 tūkst. Tomēr katrai dalībvalstij ir savs SUDAT sliekšnis, un daudzām no tām tas ir augstāks par 8 tūkst.EUR. Šī iemesla dēļ vairākās valstīs par pirmās grupas saimniecībām dati nav pieejami.

No 5.4.tabulas datiem redzams, ka 1. un 2.grupas saimniecībām (šīs saimniecības nosacīti var uzskatīt kā mazās) Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā 2012.gadā salīdzinot ar 2006.gadu ir palielinājies daudz straujāk nekā ES vidēji, kā arī salīdzinājumā ar Lietuvu un Poliju. Vienīgi 3.grupas saimniecībās (ar SI no 25 līdz 50 tūkst.EUR) apskatītais rādītājs abos gados bijis līdzīgs gan Latvijā, gan ES vidēji. Taču Dānijā un Zviedrijā šajās nelielo saimniecību grupās pārskata periodā bijis straujš izmaksu īpatsvara samazinājums. Tā rezultātā Dānijā tas kļuvis pat mazāks par vidējo visās saimniecībās (94%).

5.4.tabula. Kopējās izmaksas pret produkcijas vērtību (procentos) Latvijā, ES vidēji un atsevišķās valstīs 2006. un 2012.g. saimniecību lieluma grupās ar standarta izlaidi līdz 50 000 EUR gadā

	SI 2 - 8 tūkst.EUR		SI 8 - 25 tūkst.EUR		SI 25 - 50 tūkst.EUR	
	2006	2012	2006	2012	2006	2012
ES vidēji	73	75	76	80	84	85
Latvija	87	98	96	108	103	103
Lietuva	89	94	87	92	85	84
Igaunija	x	92	94	115	101	106
Austrija	x	x	102	109	94	92
Dānija	x	x	118	83	107	77
Polija	86	91	78	83	73	77
Zviedrija	x	x	182	116	141	118

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Savukārt lielo saimniecību grupās (5.5.tabula) redzama pretēja tendence – aplūkotajā laika posmā (2006.-2012.gads) Latvijā izmaksu īpatsvars ir samazinājies daudz straujāk nekā ES vidēji. Jāpiebilst, ka 2013.-2014.gados izmaksu īpatsvars atkal palielinājās, taču starpvalstu salīdzinājums darba izstrādes laikā bija pieejams tikai līdz 2012.gadam. Kā redzams no tabulas, lielo un ļoti lielo saimniecību grupās (ar SI virs 100 000 EUR) produktivitāte jeb izmaksu attiecība pret produkciju Latvijā sasniedza Dānijas līmeni, un vislielāko saimniecību grupā pat pietuvojās Polijas līmenim, kurai kopumā raksturīgs zemākais izmaksu īpatsvars Baltijas jūras reģiona valstīs.

5.5.tabula. Kopējās izmaksas pret produkcijas vērtību (procentos) Latvijā, ES vidēji un atsevišķās valstīs 2006. un 2012.g. saimniecību lieluma grupās ar standarta izlaidi sākot no 50 000 EUR gadā

	SI 50 - 100 tūkst.EUR		SI 100 - 500 tūkst.EUR		SI virs 500 tūkst.EUR	
	2006	2012	2006	2012	2006	2012
ES vidēji	89	88	90	88	95	92
Latvija	111	98	111	94	106	98
Lietuva	91	78	99	76	106	89
Igaunija	99	100	109	98	106	105
Austrija	89	84	82	81	x	x
Dānija	104	76	103	96	101	98
Polija	75	76	84	80	96	96
Zviedrija	126	115	114	109	113	109

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Ja salīdzinām rādītājus starp ES valstīm, piemēram, 5.ekonomiskā lieluma grupā (SI no 100 līdz 500 tūkst.EUR), jāatzīmē, ka šāda lieluma saimniecībās Latvijā 2012.gadā bija 11.augstākais izmaksu īpatsvars 27 ES valstīs (savukārt vismazākajās saimniecībās – SI grupā no 2 līdz 8 tūkst.EUR – bija 2.augstākais īpatsvars starp 14 valstīm. Iespaidīga ir arī Latvijas vietas izmaiņa šo grupu saimniecībām pārskata periodā, jo 2006.gadā 5.lieluma grupas saimniecībās Latvijā bija 5.augstākais izmaksu īpatsvars starp ES dalībvalstīm (tātad laikā no 2006.līdz 2012.gadam Latvijas stāvoklis ir uzlabojies par 6 vietām), bet 1.lieluma grupas saimniecībās 2006.gadā Latvijā bija 7.augstākais īpatsvars (tātad līdz 2012.gadam šajā grupā stāvoklis pasliktinājies par 5 vietām).

Dati par visām dalībvalstīm 1.un 5.lieluma grupas saimniecībās apkopoti 2.pielikumā (4. un 5.tabulas).

5.3. Atsevišķu izmaksu pozīciju analīze Latvijā un ES valstīs

Lai izvērtētu Latvijas lauku saimniecību stiprās un vājās vietas, kā arī atklātu iespējas ražošanas produktivitātes paaugstināšanai, būtiska ir izmaksu struktūras analīze. Tādēļ galvenajām lauku saimniecību specializācijas grupām ir izdalītas galvenās kopējo izmaksu sastāvdaļas un pētīta to dinamika pārskata periodā un salīdzinājumā ar citām valstīm ar mērķi spriest par izmaiņām LAP 2007-2013 realizācijas laikā.

Vispirms apskatītas laukkopības saimniecību izmaksas Latvijā un ES vidēji. Ievērojot izmaksu posteņu lielo skaitu, Latvijas rādītāji salīdzināti tikai ar ES vidējo līmeni, neiedziļinoties atsevišķu dalībvalstu rādītāju analīzē. Visu nozīmīgāko laukkopības izmaksu posteņu īpatsvars produkcijas vērtībā ir apkopots 5.6.tabulā.

5.6.tabula. Izmaksu un to atsevišķu sastāvdaļu īpatsvars produkcijas vērtībā laukkopības saimniecībās 2007. un 2014.g. (procentos)

Izmaksu veidi	Latvija		ES vidēji	
	2007	2012	2007	2012
Izmaksas kopā	94,0	89,2	82,5	85,0
<i>T.sk.starppatēriņš</i>	<i>64,7</i>	<i>64,3</i>	<i>51,8</i>	<i>55,5</i>
Mēslojums	15,2	15,8	8,7	11,6
Enerģija	13,3	12,7	7,6	8,8
Augu aizsardzība	6,8	7,4	6,8	7,1
Sēklas	7,7	5,7	7,1	6,7
Mašīnu un ēku uzturēšana	6,5	5,6	5,9	5,4
Līgumdarbi	3,3	3,3	5,1	5,3
Citas tiešās izmaksas	11,5	10,6	10,6	10,6
<i>Pārējās izmaksas</i>	<i>29,9</i>	<i>25,8</i>	<i>32,0</i>	<i>31,1</i>
Amortizācija	15,2	14,9	13,2	13,4
Darba algas	7,4	5,8	8,2	6,8
Nomas maksa	1,6	1,6	6,8	7,3
Kredītu procenti	5,0	2,6	2,6	2,1

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Aprēķini parāda (skat.5.6.tabulu), ka principiālas izmaiņas Latvijas izmaksu struktūrā šajos gados nav notikušas: joprojām mēslojuma un enerģijas izmaksas, kā jau atzīmēts agrāk (Vēveris, 2009), būtiski pārsniedz ES vidējo līmeni. Tiesa gan, būtiski ir samazinājies sēklu izmaksu īpatsvars – no 7,7% līdz 5,7% produkcijas

vērtībā, līdz ar to tas ir pat mazāks nekā ES vidēji. Augu aizsardzības līdzekļu daļa palielinās, un ir jau pārsniegusi ES vidējo līmeni; mašīnu un ēku uzturēšanas izdevumu nozīme ir samazinājusies, un šāda tendence ir arī ES kopumā. Toties līgumdarbu nozīme joprojām Latvijā ir daudz mazāka nekā citās valstīs. Pārējo tiešo izmaksu līmenis ir samazinājies un izlīdzinājies ar ES valstu vidējo, kas ir saistīts ar lopkopības nozīmes samazināšanos Latvijas laukkopības saimniecībās, kā rezultātā samazinājušies izdevumi lopbarībai, bet tajā pašā laikā strauji palielinājies specifisko augkopības izmaksu īpatsvars: no 1,7% 2007.gadā līdz 3,7% 2012.gadā. Kopumā starppatēriņa izmaksu līmenis Latvijā 2012.gadā ir saglabājies 2007.gada līmenī (64%), bet ES vidēji tas ir palielinājies (līdz 55%), taču saglabājas būtiski mazāks nekā Latvijā.

Savukārt pārējās izmaksas (ārpus starppatēriņa) Latvijā joprojām ir mazākas nekā ES, turklāt to īpatsvars ir samazinājies. Amortizācijas īpatsvars gan Latvijā ir lielāks nekā ES vidēji, taču starpība nav ļoti liela – par 1,5 procentpunktiem. Toties darba algas īpatsvars joprojām Latvijā ir zem ES vidējā, un tas ir strauji samazinājies gan Latvijā, gan ES kopumā. Savukārt kredītu procentu maksājumi nozīmīgāki ir Latvijā, taču samazinājušies teju divkārt – no 5% līdz 2,6% produkcijas vērtībā. Taču vislielākā salīdzinošā priekšrocība Latvijas lauksaimniekiem ir nomas maksājums – to īpatsvars Latvijā ir tikai 1,6%, turklāt kopš 2007.gada nav mainījies, bet vidēji ES tas ir 7,3%, un palielinās. Arī ražošanas nodokļu īpatsvars (nelielās vērtības dēļ tabulā nav atsevišķi uzrādīts) Latvijā ir mazāks: 0,9% no produkcijas vērtības pret 1,5% ES vidēji.

Izmaksu sadalījums piena saimniecībās ir apkopots 5.7.tabulā. daudzviet tajā redzamās tendences ir atšķirīgas salīdzinot ar laukkopības saimniecībām.

5.7.tabula. Izmaksu un to atsevišķu sastāvdaļu īpatsvars produkcijas vērtībā piena lopkopības saimniecībās 2006. un 2014.g. (procentos)

Izmaksu veidi	Latvija		ES vidēji	
	2006	2012	2006	2012
Izmaksas kopā	99,2	105,1	89,3	92,2
<i>T.sk.starppatēriņš</i>	<i>77,6</i>	<i>81,7</i>	<i>62,1</i>	<i>67,1</i>
Lopbarība	39,7	37,3	24,9	30,0
Enerģija	12,9	14,4	5,9	6,6
Mašīnu un ēku uzturēšana	8,6	9,0	6,5	5,8
Līgumdarbi	2,3	2,0	5,1	5,1
Citas lopkopības izmaksas	4,4	5,3	5,7	6,0
Citas tiešās izmaksas	9,7	13,6	13,9	13,5
<i>Pārējās izmaksas</i>	<i>22,3</i>	<i>24,3</i>	<i>28,1</i>	<i>25,9</i>
Amortizācija	12,2	13,2	15,1	13,7
Darba algas	6,8	8,1	4,2	4,6
Nomas maksa	0,6	0,6	4,3	3,5
Kredītu procenti	2,0	1,4	3,8	3,3

Avots: Autoru aprēķins no EUROSTAT datiem

Piena saimniecībās, protams, ir atšķirīga izmaksu struktūra, kur galveno vietu ieņem lopbarība. Tieši šis izdevumu postenis (kopā ar enerģijas izmaksām) iepriekš tika norādīts kā vājākais posms Latvijā. No tabulas datiem redzams, ka lopbarības izmaksas gan joprojām Latvijā ir relatīvi lielākas kā citur ES (attiecīgi 37% un 30% no produkcijas vērtības), tomēr to īpatsvars Latvijā ir samazinājies, savukārt citās

dalībvalstīs palielinājies, tā rezultātā starpība starp to ģipstvaru produkcijas vērtībā Latvijā un ES kopumā ir samazinājusies no 15 procentpunktiem līdz septiņiem. Līdz ar to var secināt, ka Latvijā tiek strādāts pie lopbarības izmaksu samazināšanas. Toties enerģijas izmaksu ģipstvars pārsniedz atbilstošo ES rādītāju pat vairāk kā 2 reizes, un starpība no 2006.gada ir pat palielinājusies – no 7 līdz 8 procentpunktiem. Ievērojami augstākas kā ES vidēji ir arī mašīnu un ēku uzturēšanas izmaksas – 9% no produkcijas vērtības pret 5,8% ES vidēji. Turklāt šo izmaksu ģipstvara izmaiņām Latvijā ir pretēja tendence nekā ES vidēji. Situācija ar līgumdarbiem ir līdzīga kā laukkopībā – tie tiek izmantoti maz. Strauji palielinājušās ir citas starppatēriņa izmaksas. To skaitā ietilpst pārējās specifiskās lopkopības un augkopības izmaksas utt. Iepriekš uzskaitīto starppatēriņa izmaksu relatīvais palielinājums ir praktiski izlīdzinājis pozitīvi efektu, kas bija no lopbarības izmaksu ģipstvara samazinājuma, un kopējais starppatēriņa ģipstvars produkcijas vērtībā Latvijā ir palielinājies gandrīz tikpat strauji kā ES kopumā, taču Latvijā tas ir par gandrīz 15 procentpunktiem lielāks.

Būtiska atšķirība no laukkopības saimniecībām ir atšķirīgas tendences pārējo izmaksu ģipstvarā: ja laukkopībā pārējo izmaksu (amortizācija, darba algas, kredītprocenci un citas ārējās izmaksas) ģipstvars Latvijā samazinājās, tad piena lopkopībā tas ir, tieši otrādi, palielinājies, tajā laikā kad ES kopumā šo izmaksu ģipstvars ir samazinājies. Būtībā ir noticis tas, kas tika prognozēts jau drīz pēc Latvijas iestāšanās ES – ka Latvijas salīdzinošās priekšrocības tajā laikā bija zemākas darba, kapitāla un zemes izmaksas, un šīs priekšrocības drīzumā var tikt zaudētas, tādēļ ir jādomā par starppatēriņa resursu efektīvāku izlietošanu (Veveris A., Krievina A., Leimane I., 2007). Tomēr zemes nomas, kā arī kredītu procentu maksājumi Latvijā 2012.gadā joprojām bija mazāki nekā ES vidēji (5.7.tabula), līdz ar to ārējo izmaksu kopējais ģipstvars Latvijā ir mazāks. Savukārt amortizācijas atskaitījumi ir palielinājušies, tajā pašā laikā kad ES valstīs kopumā tie ir samazinājušies. Tātad var secināt, ka piena nozarē pārskata posmā ir palielinājies gan kapitāla izmaksu, gan ēku un tehnikas remontu, gan darba algu, gan enerģijas izmaksu ģipstvars produkcijas vērtībā. Līdz ar to piena ražotāju relatīvā produktivitāte ir samazinājusies, un tas nelabvēlīgi ietekmē piena sektora konkurētspēju Latvijā.

Jāpiebilst, ka gadi salīdzināšanai tika izvēlēti tā, lai iespējami mazinātu citu faktoru ietekmi (piena cenas u.tml.). Šī iemesla dēļ kā bāzes gads tika izvēlēts 2006., kad piena cena Latvijā un pasaulē bija stabila, atšķirībā no 2007.gada, kad tā sāka strauji kāpt (Zorgenfreija L., 2013).

6. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Veiktās datu analīzes rezultātā ir izdalīti šādi **secinājumi**:

1. Latvijas LAP 2007-2013 realizācijas laikā (no 2007.līdz 2014.gadam) lauku saimniecībās produkcijas vērtības un izmaksu attiecība ir bijusi mainīga. Ikgadējās izmaiņas ir cieši saistītas ar galveno produktu cenām, taču pamattendence rāda, ka izmaksu īpatsvars produkcijā joprojām saglabājas salīdzinoši augsts, un pārsniedz 100%. Tas nozīmē, ka visi ienākumi vidējā komerciālā saimniecībā tiek gūti tikai ar subsīdiu palīdzību.
2. Vidēji visu specializāciju un lielumu saimniecībās gan kopējo izmaksu, gan starppatēriņa īpatsvars nedaudz palielinās. Taču galvenajās specializācijas grupās ir būtiska atšķirība: laukkopības saimniecībās tas pirms LAP 2007-2013 ieviešanas bija augstāks par vidējo, bet piena saimniecībās – zemāks, taču laikā līdz 2014.gadam abu šo specializācijas grupu rādītājiem ir tendence izlīdzināties.
3. Straujš izmaksu īpatsvara pieaugums produkcijas vērtībā no 2006. līdz 2014.gadam novērots pirmo triju mazāko ekonomiskā lieluma grupu saimniecībās (ar SI līdz 50 000 EUR). Tas nozīmē, ka salīdzinoši neizdevīgāka produkcijas ražošana kļūst tieši mazajās saimniecībās (ieskaitot vidējās). Tas sekmē ražošanas koncentrēšanos, taču vienlaikus rada darbaspēka aizplūšanu no lauksaimniecības, ņemot vērā nodarbinātības koncentrēšanos mazajās saimniecībās. Lai arī līdzīga tendence izpaužas arī ES valstīs kopumā, tomēr tai ir daudz mazāka intensitāte nekā Latvijā.
4. Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ir viens no augstākajiem starp visām ES valstīm. Visā pārskata periodā izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā Latvijā par 11-26 procentpunktiem pārsniedz ES vidējo. Lielākais pārsniegums bija gados ar nelabvēlīgāko tirgus situāciju (2008.-2010.g.), kas nozīmē, ka Latvijas lauksaimniekus krīzes ietekmē smagāk nekā vidēji ES. Pamattendence rāda, ka izmaksu attiecībai pret produkciju nav tendence izlīdzināties starp Latviju un ES vidējo līmeni.
5. Starp tuvāk esošām ES valstīm Latvijā izmaksu īpatsvars produkcijā ir līdzīgs kā Igaunijā, lielāks nekā Dānijā, Austrijā, Lietuvā un Polijā, bet mazāks kā Zviedrijā.
6. Joprojām Latvijā ir daudz augstāks enerģijas izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā nekā ES vidēji, īpaši liela starpība ir piena lopkopības saimniecībās, turklāt šajā apakšnozarē situācija neuzlabojas. Arī lopbarības un mēslojuma izmaksas būtiski pārsniedz to īpatsvaru citās ES valstīs, taču šīm izmaksām ir tendence samazināties izmaksu struktūrā.
7. Piena nozarē pārskata posmā ir palielinājies gan kapitāla izmaksu, gan ēku un tehnikas remontu, gan darba algu, gan enerģijas izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā. Līdz ar to ir samazinājusies arī kopējā piena ražotāju produktivitāte, un tas nelabvēlīgi ietekmē piena sektora konkurētspēju Latvijā.
8. Turpretī graudu saimniecību salīdzinošā konkurētspēja ir uzlabojusies, un tai ir tendence tuvuoties ES vidējam līmenim: 2012.gadā Latvijā laukkopības saimniecībās izmaksu īpatsvars bija tikai par 4 procentpunktiem lielāks kā ES vidēji.
9. Ieguldījumu atbalsts Latvijas saimniecībās 2006.-2014.gados salīdzinoši lielāks ir bijis piena lopkopībai nekā laukkopībai un vidēji pārējām nozarēm, ņemot vērā produkcijas apjomu.

10. Kopš 2009.gada ir ievērojami samazinājies ieguldījumu atbalsts mazo saimniecību grupām (īpaši ar SI līdz 25 tūkst.EUR). Tas sekmējis šo saimniecību konkurētspējas samazināšanos. Turpretī lielajās saimniecībās (ar SI virs 100 000 EUR) ieguldījumu atbalsta īpatsvars produkcijas vērtībā kopš 2009.gada ir palielinājies, un arī šo saimniecību konkurētspējas rādītāji ir palielinājušies. Tā rezultātā. Šādas izmaiņas norāda, ka salīdzinoši neizdevīgāka produkcijas ražošana kļūst tieši mazajās saimniecībās (ieskaitot vidējās, ar ekonomisko lielumu līdz 50 000 EUR standarta izlaides). Tas sekmē ražošanas koncentrēšanos, taču vienlaikus rada darbaspēka aizplūšanu no lauksaimniecības un no laukiem, ņemot vērā mazo saimniecību nozīmi lauku nodarbinātībā.

Ņemot vērā veikto izpēti un izdarītos secinājumus, var izvirzīt šādus galvenos **ieteikumus** (tajā skaitā saistībā ar LAP 2014-2020):

1. Latvijas lauku saimniecībām paredzēto ES atbalstu, īpaši to daļu, kas paredzēts konkurētspējas paaugstināšanai, mērķtiecīgi virzīt lauku saimniecību konkurētspējas rādītāju uzlabošanai, sekmējot resursu izlietošanas efektivitātes kāpumu. Tādēļ ir atbalstāms, ka LAP 2014-2020 pasākumā M 04 "Ieguldījumi materiālajos aktīvos" par vienu no mērķiem ir noteikta ražošanas efektivitātes (tai skaitā energoefektivitātes) paaugstināšana lauksaimniecībā. Tomēr nav pārliecība, ka pašreizējie nosacījumi, kad atbalsta saņēmējs var izvēlēties, kādu mērķi sasniegt, spēs pietiekami būtiski uzlabot resursu izmantošanas efektivitāti. Ja atbalsta saņēmējam ir iespēja izvēlēties mērķi *projekta rezultātā palielināt saimniecības neto apgrozījumu vai fizisko ražošanas apjomu vismaz par 10%*, tad protams, visdrīzāk tiks izvēlēts šis mērķis, jo tas ir vieglāk sasniedzams, nekā mērķis *palielināt ražošanas efektivitāti vismaz par 10% salīdzinājumā ar pēdējo noslēgto gadu pirms projekta iesnieguma iesniegšanas*. Līdz ar to, lai stimulētu atbalsta saņēmējus izvēlēties palielināt ražošanas efektivitāti, ir nepieciešami papildus stimuli. Iespējamie risinājumi te var būt, piemēram, ierobežotas kvotas pieteikties tikai vienam mērķim – palielināt ražošanas apjomus; iespēja mērķi *palielināt ražošanas apjomus vai neto apgrozījumu* kā vienīgo projekta mērķi izvēlēties tikai saimniecībām ar nelielu ražošanas apjomu (ar ekonomisko lielumu ne augstāku par 3.grupu); būtiski augstāka atbalsta intensitāte, ja tiek izvēlēts mērķis palielināt ražošanas efektivitāti u.tml.
2. Īpašu uzmanību lietderīgi veltīt to resursu efektīvākai izmantošanai, kur vērojama vislielākā atpalicība no citām ES valstīm, tajā skaitā energoresursi, mēslojums, lopbarība. Tas nozīmē, ka atbalstāmi pētījumi, kas sekmē šo resursu efektīvākas izmantošanas metodes, īpaši piensaimniecībā. Savukārt LAP 2014-2020 pasākumā M 02 "*Konsultāciju pakalpojumi, saimniecību pārvaldības un lauku saimniecību atbalsta pakalpojumi*" ir lietderīgi īpaši atbalstīt konsultācijas, kas saistītas ar resursu lietderīgu izmantošanu un ražošanas efektivitātes paaugstināšanu. Tas arī palīdzēs labāk sasniegt pasākuma M 04 mērķus ražošanas efektivitātes palielināšanā.
3. Konkurētspējas atbalsta pasākumi plānojami, lai sekmētu pirmām kārtām mazo un vidējo lauku saimniecību konkurētspēju, saskaņā ar LAP 2014.-2020 prioritārās jomas 2A formulējumu: *veicināt lauku saimniecību, it īpaši mazo un vidējo, konkurētspēju, paaugstinot to ražošanas produktivitāti, atbalstot kooperāciju un tirgus pieejamību*. Sekmēt iespējami lielāka skaita mazo saimniecību iesaisti pārstrukturizācijas procesā, ar mērķi paaugstināt produktivitāti šajās lauku saimniecībās. Šim nolūkam būtu jāizvērtē, vai plānotais finansējuma apjoms ir

pietiekams šī mērķa sasniegšanai? Ir lietderīga detalizēta analīze par esošo un potenciālo saņēmēju loku apakšpasākumā 6.3. *Darījumdarbības sākšanas atbalsts mazo lauku saimniecību atbalstam*, kā arī pasākumā M 04 *Ieguldījumi materiālajos aktīvos* un šajos pasākumos plānotā dalībnieku loka atbilstību vajadzībai palielināt lauku saimniecību darbības efektivitāti Latvijā kopumā. Īpaši būtu vērtējama situācija, ka procentuālais daudzums lauku saimniecību ar LAP 2014-2020 atbalstītiem ieguldījumiem pārstrukturēšanā vai modernizācijā ir paredzēts tikai 4,44% no kopējā lauku saimniecību skaita (LAP 2014-2020, 136.lpp.). Tāpat būtu vērtējami atbalsta nosacījumi (MK Noteikumi Nr.600, 7.pielikums), kuros noteikts, ka atbalsta intensitātei nav būtisku atšķirību starp lauku saimniecībām ar dažādu gada apgrozījumu, kaut arī ir izdalītas dažādas apgrozījuma grupas.

4. Lai detalizētāk noskaidrotu vairāku gadu garumā novērotās Latvijas piena lopkopības sektora produktivitātes rādītāju pasliktināšanās cēloņus, lietderīgi detalizētāki pētījumi šī sektora konkurētspējas paaugstināšanai. Minētie cēloņi būtu meklējami gan piena tirgus jomā, gan arī resursu izmantošanā pašās pienu ražojošās saimniecībās.

7. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr.1305/2013 (2013.g.17.decembris) par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA). Eiropas Savienības oficiālais Vēstnesis 20.12.2013.
2. European Communities (2014). Guidelines for the ex-post evaluation of 2007-2013 RDP's. Evaluation Helpdesk, June 2014.
3. EUROSTAT publiskā FADN datubāze.
http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/consult_std_reports_en.cfm 29.11.2015.
4. Latvijas SUDAT datu bāze.
<https://sudat.lvaei.lv/Login.aspx?ReturnUrl=%2fDefault.aspx> 30.11.2015.
5. Latruffe, L. (2010). Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food sectors. // *OECD, Food, Agriculture and Fisheries Papers*, No.30, OECD Publishing.
6. Irz X., Jansik C.(2015). Competitiveness of dairy farms in Northern Europe: A cross-country analysis. // *Agricultural and Food Sciences*. Vol.24: 206-218
7. Latvia – Rural Development Programme (National) 2014-2020. Versija 1.2. Pēdējie grozījumi: 23.01.2015. 522 lpp.
8. LLU (2013). Latvijas pārtikas nozares konkurētspējas rādītāju salīdzinošā analīze. 262 lpp.
https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/TP%20petijumi/pet_partikas_konkurets.pdf 29.11.2015.
9. LVAEI (2013). Investīciju atdeves analīze LAP 2007-2013 pasākumos. 44 lpp.
http://www.lvaei.lv/images/Nacionalie_projekti/LAP_2013/Investiciju%20atdeve%20LAP_%202013.pdf 29.11.2015.
10. Mk Noteikumi Nr.600 (2014), Kārtība, kādā piešķir valsts un Eiropas Savienības atbalstu atklātu projektu konkursu veidā pasākumam “Ieguldījumi materiālajos aktīvos” (ar grozījumiem).
11. Vēveris A. (2009). Lauksaimnieciskās ražošanas efektivitāti noteicošo faktoru analīze Latvijā un citās Eiropas Savienības valstīs // *Latvijas Universitātes Raksti* 744.sējums. Ekonomika un vadības zinātne Rīga, LU. 202.-213.lpp.
12. Veveris A., Krievina A., Leimane I. “Efficiency analysis of agricultural sector in Latvia compared to other EU countries, based on FADN data” // *Proceedings of the International Scientific Conference “Economic Science for Rural Development”*, No.13, 2007, Latvian Academy of Agriculture and Forestry Sciences, Jelgava, p. 13-19.
13. Zorgenfreiņa L. Pārtikas cenu attīstība Latvijā un pasaulē. 19.12.2013.
<https://www.makroekonomika.lv/partikas-cenu-attistiba-latvija-un-pasaule> 29.11.2015.

8. PIELIKUMI

1. Pielikums

Izmaksu klasifikācija atbilstoši SUDAT metodoloģijai.

Produkcija

- EUR:

Izmaksas kopā - EUR:

Starppatēriņš kopā:

Specifiskās izmaksas kopā:

Augkopības izmaksas

- pirtā sēkla, stādi

- pašražotā sēkla, stādi

- pirktais mēslojums

- augkop.izmantotā pašraž.prod.

- augu aizsardzības līdz.

- pārējās specif. augkop. izmaksas

Lopkopības izmaksas

- pirtā lopbarība

- pašražotā lopbarība

- apsēklošana, veterinārās izmaksas

- pārējās specif. lopkop. izmaksas

Mežsaimniecības izmaksas

Pārējo nozaru spec. izmaksas

Pieskaitāmās izmaksas

Ēku un tehnikas uzturēšana

Degviela, smērvielas

Elektrība, apkure

Pakalpojumi, tehnikas noma

Pārējās pieskaitāmās izmaksas

Nolietojums:

Ēkas, būves

Mašīnas, iekārtas

Pārējie pamatlīdzekļi lauksaimn.

Pamatlīdzekļi mežsaimniecībā

Citu aktīvu
norakstīšana

Ārējās izmaksas

Algotais darbspēks

Nomas maksa

Procentu maksājumi

Avots: SUDAT

2. Pielikums. ES dalībvalstu dati .

1. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ES dalībvalstīs 2006.-2012.g.(visas saimniecības)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(BEL) Belgium	80%	82%	89%	90%	83%	88%	85%
(BGR) Bulgaria	...	84%	91%	106%	94%	94%	95%
(CYP) Cyprus	90%	91%	93%	94%	80%	79%	90%
(CZE) Czech Republic	114%	109%	116%	128%	121%	111%	111%
(DAN) Denmark	103%	109%	124%	124%	106%	100%	94%
(DEU) Germany	99%	94%	102%	106%	99%	99%	95%
(ELL) Greece	67%	64%	71%	73%	70%	76%	77%
(ESP) Spain	62%	59%	70%	76%	76%	77%	78%
(EST) Estonia	102%	92%	112%	120%	111%	106%	103%
(FRA) France	97%	91%	97%	107%	93%	91%	91%
(HUN) Hungary	105%	100%	97%	113%	102%	94%	94%
(IRE) Ireland	101%	96%	104%	117%	103%	89%	96%
(ITA) Italy	68%	63%	65%	66%	66%	67%	69%
(LTU) Lithuania	92%	75%	83%	101%	92%	88%	85%
(LUX) Luxembourg	105%	101%	105%	120%	117%	107%	112%
(LVA) Latvia	103%	99%	110%	122%	112%	109%	99%
(MLT) Malta	81%	79%	86%	88%	88%	90%	87%
(NED) Netherlands	88%	90%	95%	98%	90%	95%	90%
(OST) Austria	92%	83%	85%	99%	94%	86%	88%
(POL) Poland	80%	77%	89%	93%	83%	82%	83%
(POR) Portugal	83%	82%	80%	81%	78%	81%	82%
(ROU) Romania	...	91%	74%	80%	73%	69%	68%
(SUO) Finland	138%	127%	137%	146%	134%	132%	128%
(SVE) Sweden	121%	107%	105%	124%	114%	113%	111%
(SVK) Slovakia	156%	125%	129%	175%	153%	126%	130%
(SVN) Slovenia	103%	93%	106%	105%	107%	100%	108%
(UKI) United Kingdom	106%	98%	98%	102%	96%	92%	97%
Total (EU)	88%	84%	90%	96%	89%	88%	88%

Avots: EUROSTAT dati

2. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ES dalībvalstīs 2006.-2012.g.(laukaugu saimniecības)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(BEL) Belgium	78%	76%	92%	92%	77%	82%	73%
(BGR) Bulgaria		91%	97%	121%	93%	95%	96%
(CYP) Cyprus	94%	78%	88%	115%	77%	79%	100%
(CZE) Czech Republic	109%	96%	110%	125%	116%	103%	103%
(DAN) Denmark	105%	103%	125%	124%	97%	88%	78%
(DEU) Germany	103%	94%	102%	111%	99%	99%	88%
(ELL) Greece	88%	77%	92%	95%	90%	89%	94%
(ESP) Spain	69%	57%	76%	97%	82%	77%	81%
(EST) Estonia	104%	76%	115%	131%	116%	103%	94%
(FRA) France	104%	87%	97%	119%	90%	87%	84%
(HUN) Hungary	109%	97%	95%	118%	103%	86%	90%
(IRE) Ireland	86%	73%	99%	117%	83%	85%	92%
(ITA) Italy	78%	66%	82%	77%	73%	75%	77%
(LTU) Lithuania	104%	67%	78%	111%	94%	86%	77%
(LVA) Latvia	112%	94%	109%	135%	116%	110%	89%
(MLT) Malta	64%	57%	53%	64%	61%	60%	67%
(NED) Netherlands	82%	81%	91%	88%	78%	95%	75%
(OST) Austria	99%	83%	85%	114%	94%	80%	85%
(POL) Poland	84%	73%	91%	101%	83%	86%	80%
(POR) Portugal	83%	84%	74%	83%	82%	82%	76%
(ROU) Romania		104%	73%	96%	80%	74%	77%
(SUO) Finland	175%	130%	180%	225%	168%	169%	163%
(SVE) Sweden	120%	94%	100%	129%	110%	106%	103%
(SVK) Slovakia	143%	105%	118%	161%	133%	109%	113%
(SVN) Slovenia	121%	76%	72%	88%	97%	97%	106%
(UKI) United Kingdom	102%	89%	93%	108%	89%	87%	90%
Total (EU)	94%	82%	92%	106%	89%	87%	85%

Avots: EUROSTAT dati

3. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ES dalībvalstīs 2006.-2012.g.(piena lopkopības saimniecības)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(BEL) Belgium	75%	68%	80%	89%	78%	80%	89%
(BGR) Bulgaria		73%	82%	95%	93%	89%	97%
(CZE) Czech Republic	116%	112%	119%	132%	124%	115%	115%
(DAN) Denmark	102%	101%	115%	134%	112%	105%	108%
(DEU) Germany	95%	84%	100%	104%	95%	96%	97%
(ELL) Greece	86%						
(ESP) Spain	60%	59%	63%	74%	80%	77%	87%
(EST) Estonia	108%	99%	110%	121%	109%	104%	108%
(FRA) France	99%	93%	96%	110%	95%	94%	99%
(HUN) Hungary	102%	109%	106%	118%	108%	104%	106%
(IRE) Ireland	83%	74%	83%	98%	83%	74%	84%
(ITA) Italy	69%	67%	64%	65%	64%	64%	69%
(LTU) Lithuania	82%	72%	78%	93%	84%	82%	90%
(LUX) Luxembourg	104%	97%	98%	122%	116%	106%	114%
(LVA) Latvia	99%	100%	110%	124%	107%	104%	105%
(MLT) Malta	90%	98%	90%	103%	103%	97%	96%
(NED) Netherlands	86%	80%	90%	105%	88%	86%	91%
(OST) Austria	86%	81%	77%	95%	91%	85%	89%
(POL) Poland	70%	67%	79%	89%	74%	71%	77%
(POR) Portugal	87%	84%	82%	86%	88%	86%	89%
(ROU) Romania		60%	60%	64%	64%	57%	61%
(SUO) Finland	123%	119%	114%	122%	121%	120%	116%
(SVE) Sweden	114%	106%	100%	117%	104%	107%	111%
(SVK) Slovakia	178%	146%	147%	207%	180%	151%	143%
(SVN) Slovenia	92%	88%	93%	100%	100%	95%	98%
(UKI) United Kingdom	96%	87%	89%	94%	91%	86%	94%
Total (Country)	89%	83%	89%	98%	90%	87%	92%

Avots: EUROSTAT dati

4. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ES dalībvalstīs 2006.-2012.g.
(saimniecības ar standarta izlaidi 2000 – 8000 EUR)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(BGR) Bulgaria	...	68%	84%	76%	84%	80%	73%
(CYP) Cyprus	105%	112%	150%	92%	95%	87%	95%
(ELL) Greece	66%	63%	74%	80%	74%	76%	72%
(ESP) Spain	51%	42%	59%	91%	89%	76%	73%
(EST) Estonia	...	...	96%	...	87%	85%	92%
(HUN) Hungary	103%	99%	95%	111%	98%	81%	82%
(IRE) Ireland	151%	166%	157%	191%	160%	140%	...
(ITA) Italy	68%	59%	78%	79%	74%	75%	80%
(LTU) Lithuania	89%	80%	87%	98%	91%	94%	94%
(LVA) Latvia	87%	98%	98%	131%	117%	103%	98%
(MLT) Malta	109%	...	...	...	69%	83%	93%
(POL) Poland	86%	81%	94%	110%	92%	87%	91%
(POR) Portugal	74%	83%	89%	70%	71%	61%	65%
(ROU) Romania	...	76%	70%	71%	71%	69%	65%
(SVN) Slovenia	129%	108%	167%	119%	117%	108%	124%
Total (EU)	73%	69%	77%	83%	79%	76%	75%

Avots: EUROSTAT dati

5. Kopējo izmaksu īpatsvars produkcijas vērtībā ES dalībvalstīs 2006.-2012.g.
(saimniecības ar standarta izlaidi 100 000 – 500 000 EUR)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(BEL) Belgium	79%	80%	88%	90%	81%	87%	86%
(BGR) Bulgaria	...	96%	95%	125%	99%	98%	101%
(CYP) Cyprus	92%	89%	97%	95%	72%	85%	84%
(CZE) Czech Republic	121%	106%	124%	139%	130%	118%	119%
(DAN) Denmark	103%	106%	120%	124%	107%	104%	96%
(DEU) Germany	94%	90%	97%	100%	94%	93%	91%
(ELL) Greece	78%	76%	77%	68%	71%	84%	81%
(ESP) Spain	70%	65%	74%	79%	78%	80%	83%
(EST) Estonia	109%	92%	115%	124%	113%	108%	98%
(FRA) France	96%	90%	95%	107%	92%	90%	90%
(HUN) Hungary	102%	102%	98%	110%	99%	89%	89%
(IRE) Ireland	85%	78%	87%	99%	84%	77%	86%
(ITA) Italy	69%	66%	62%	62%	61%	65%	67%
(LTU) Lithuania	99%	73%	82%	103%	88%	82%	76%
(LUX) Luxembourg	103%	98%	102%	120%	116%	106%	111%
(LVA) Latvia	111%	100%	112%	133%	115%	111%	94%
(MLT) Malta	87%	96%	95%	94%	97%	101%	92%
(NED) Netherlands	87%	87%	91%	96%	87%	90%	87%
(OST) Austria	82%	79%	82%	92%	87%	79%	81%
(POL) Poland	84%	77%	90%	85%	80%	81%	80%
(POR) Portugal	93%	86%	85%	86%	83%	90%	91%
(ROU) Romania	...	107%	104%	100%	82%	76%	79%
(SUO) Finland	122%	118%	122%	127%	125%	121%	118%
(SVE) Sweden	114%	105%	102%	119%	109%	110%	109%
(SVK) Slovakia	169%	140%	136%	193%	168%	140%	135%
(SVN) Slovenia	90%	78%	78%	92%	96%	91%	99%
(UKI) United Kingdom	104%	95%	96%	103%	93%	90%	97%
Total (Country)	90%	86%	91%	97%	88%	88%	88%

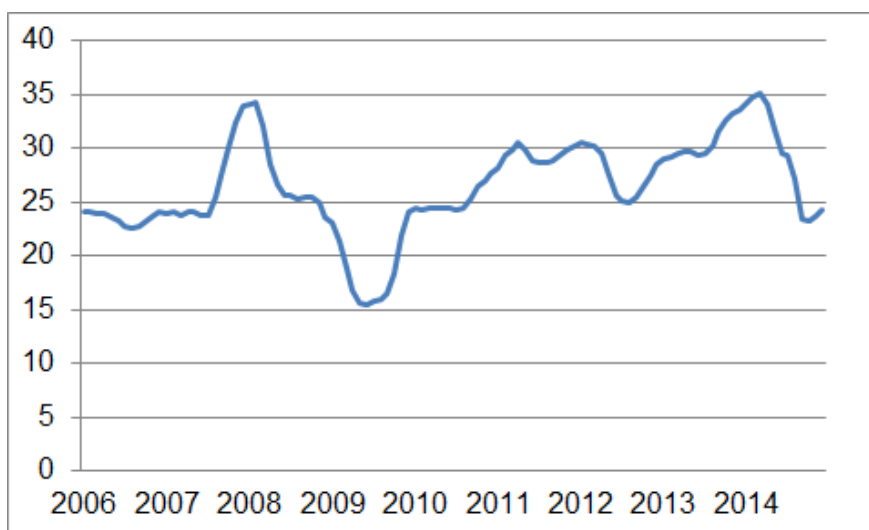
Avots: EUROSTAT dati

3.pielikums.

1.attēls. Pārtikas kviešu iepirkuma cenas Latvijā 2006.-2014.g., EUR/t

Avots: EK DG Agri

2.attēls. Vidējās mēneša piena iepirkuma cenas Latvijā, EUR/100kg

Avots: EK DG Agri